

Mirosława Marks, Jan Supiński, Katarzyna Bukowska
AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO WE WROCŁAWIU

OSOBOWOŚĆ ZAWODNIKÓW POLSKIEJ KADRY NARODOWEJ BOBSLEISTÓW. PROFIL WEDŁUG KONCEPCJI EYSENCKA

ABSTRACT

Personality profiles of members of the Poland men's national bobsleigh team as determined by the Eysenck's trait theory

Bobsleigh is a highly stimulating sport that requires great precision and risk taking propensity. Because of the current psychometric demands bobsleigh is more and more often classified as an extreme sport. This paper is an attempt to describe personality traits of Polish top bobsledders, namely 6 men who were the members of the Poland National Bobsleigh Team. Their personality profiles were determined using Eysenck's Maudsley Personality Inventory, in a Polish adaptation made by Choynowski and developed methodologically by Stawowska. The Inventory includes the scales that assess extraversion, neuroticism, and lying; by combining the scales of extraversion and neuroticism, particular types of personalities are determined. In the version of the inventory used in this study, personality is determined in two bipolar dimensions: extraversion–introversion and neuroticism–emotional stability. Additionally, brief psychological portraits of the bobsledders were made.

The analysis clearly showed that emotional stability (low level of neuroticism) was a very important component of the subjects' personality profiles, which confirms the claim that a low level of neuroticism connected with emotional stability, together with consistent and appropriate responses to stimuli are essential characteristics of bobsledders.

Key words: bobsleigh, extraversion, neuroticism, lie, personality type

WPROWADZENIE

Bobsleje są w Polsce dyscypliną mało popularną i mało medialną, jednakże polska reprezentacja narodowa coraz wyraźniej zaznacza się w rankingach międzynarodowych, co przyczynia się do wzrostu zainteresowania tą dyscypliną sportową. Polacy uczestniczyli w wyścigach bobslejowych podczas igrzysk olimpijskich w 1928, 1956, 1998, 2002, 2006 i 2010 r. Jedyń tor bobslejowy znajdował się w Karpaczu i został zdemontowany około 1970 r. Ciekawostką jest, że przed II wojną światową istniał tor bobslejowy w Szklarskiej Porębie. Jego długość wynosiła 2100 m, a jazda na nim wymagała dużych umiejętności, gdyż był bardzo trudny technicznie. Uroczyste otwarcie tego toru odbyło się w 1925 r. i został on uznany za największy i najpiękniejszy tego typu obiekt na świecie. W 1932 r. na tym torze rozegrano mistrzostwa świata w bob-

slejowych dwójkach. Po II wojnie światowej przestał być wykorzystywany i podzielił losy ponemieckiej infrastruktury sportowej – powoli zamieniał się w ruinę i w końcu przestał istnieć [1]. Ważnym wydarzeniem w historii bobslejów w Polsce jest to, że – jak doniosły media – w 2008 r. ruszyła budowa toru saneczkowo-bobslejowo-skeletonowego w Krynicy Górskiej [2].

Na czym polega specyfika tej dyscypliny sportu? Bobsleje (ang. *bobsleigh*) to zimowa dyscyplina sportowa polegająca na jak najszybszym zjeździe w sztucznym torze lodowym w specjalnie skonstruowanym do tego celu bolidzie. W bobslejach wśród mężczyzn rozgrywa się konkurencje dwójek i czwórek, kobiety natomiast walczą o medale tylko w duetach. Bobslej wykonany jest z metalu bądź tworzywa i wyposażony w urządzenia kierownicze oraz hamulec. Obecnie średnia długość toru wynosi 1500–2000 m, średni spadek toru 8–12%. Tor powinien mieć co

najmniej 15 zakrętów, z czego na niektórych odcinkach wjazd w nie odbywa się z prędkością około 130 km/h [za: 1, 3]. Bobsleje rozwijają znaczne prędkości, co wymaga specjalnej konstrukcji mechanicznej pojazdu, a także specyficznej konstrukcji psychicznej zawodników. Bolidy mają skrócone płozy, dzielone na cztery osobne części, zwężone do postaci łyżew. By zmniejszyć opór powietrza, bobslej ma opływowy, zabudowany kształt. Należy podkreślić, że przy tak wysokich prędkościach sam układ kierowniczy nie wystarcza, cała drużyna kieruje dodatkowo pojazdem, balansując ciałem. Niedobór wagi zawodników, jak w przypadku kajaków, uzupełnia się balastem [3].

Jakiej konstrukcji psychicznej zawodników wymagają bobsleje? Teoretycznie bobsleje są dyscypliną o charakterze sterującym (zawodnik kieruje i sprawuje kontrolę nad pojazdem). Wymagają precyzji i dobrej koncentracji uwagi. Ale to jest tylko teoria. Jak wskazują fakty oraz opinie – przy obecnych wymaganiach psychotechnicznych – bobsleje coraz częściej zalicza się do grupy sportów ekstremalnych. Po pierwsze, wjazd w zakręt z prędkością około 130 km/h może wywołać działanie siły powodującej przeciążenie, czyli stan, w jakim znajduje się ciało poddane działaniu sił zewnętrznych innych niż siła grawitacji. Przeciążenie może być powodowane przez wibracje lub manewry obiektu, takiego jak samolot lub samochód. Ze względu na położenie delikatnie ukrwionych organów (mózg, gałki oczne) kierunek przyspieszenia powoduje odpowiednio napływ lub odpływ krwi, skutkując zmianą jej ciśnienia. W przypadku długotrwałych przeciążeń wzrasta prawdopodobieństwo wylewów do mózgu lub zaburzeń widzenia [1]. Kolejny problem to wysoki stopień ryzyka związany z sytuacją treningową i startową. Po „czarnej serii” wypadków na torze bobslejowo-saneczkowym w Whistler (w trakcie Igrzysk Olimpijskich w 2010 r. – Vancouver) bobsleje i sanki zostały nazwane „krwawym sportem na torze” [4]. Urazy mózgowiczaszki, kręgosłupa, otarcia i poparzenia ciała, a nawet wypadki śmiertelne to zagrożenia związane z dużą prędkością rozwijaną w trakcie ślizgów treningowych i startowych.

W pracy skoncentrowano się na charakterystyce osobowości polskiej kadry narodowej bobsleistów według koncepcji Eysencka [5]. W wersji wykorzystanej w pracy, osobowość analizowano w dwóch podstawowych wymiarach, opisywanych dwubiegowo jako ekstrawersja vs. introwersja oraz neurotyczność vs. zrównoważenie emocjonalne. Dodatkowo uwzględniono również tzw. skalę kłamstwa (tendencja do prezentowania aprobowanego społecznie wizerunku własnej osoby). Jak wskazuje Strelau [6, 7], koncepcja Eysencka określana jest w literaturze jako przykład biologicznie zorientowanej teorii osobowości.

Jakie cechy osobowości są charakterystyczne i sprzyjające sukcesowi w takiej dyscyplinie, jak bobsleje? Można przypuszczać, że pożądanymi cechami będzie wysoka ekstrawersja oraz niska neurotyczność. Ekstrawersja związana jest z nastawieniem do świata zewnętrznego, odpornością psychiczną, lepszym radzeniem sobie ze stresem [6, 7], co jest konieczne w dyscyplinie tak bardzo stymulującej, jaką są bobsleje. Niska neurotyczność, czyli zrównoważenie emocjonalne, związana jest natomiast ze stabilnością emocjonalną, konsekwentnymi i adekwatnymi reakcjami na działające bodźce i ma ogromne znaczenie w dyscyplinie sportowej, w której walka toczy się o ułamki sekundy, a każdy błąd może być zagrożeniem dla zdrowia czy nawet życia zawodnika i jego kolegów z zespołu.

CEL PRACY

Celem pracy była psychologiczna charakterystyka reprezentantów kadry narodowej bobsleistów na tle polskiej populacji mężczyzn, ze względu na cechy i typ osobowości, według koncepcji Eysencka [5].

Pytania badawcze:

1. Czy istnieje zróżnicowanie pomiędzy reprezentantami kadry narodowej bobsleistów a przedstawicielami populacji polskiej w wymiarze neurotyczności, ekstrawersji oraz kłamstwa?

2. Jaki poziom neurotyczności, ekstrawersji oraz kłamstwa prezentują członkowie kadry narodowej bobsleistów w odniesieniu do norm populacyjnych?

3. Jaki jest rozkład liczebności grup reprezentujących poszczególne typy osobowości wśród reprezentantów kadry narodowej bobsleistów?

W efekcie analizy wyników badań oraz wywiadu i obserwacji sporządzono dodatkowo portrety psychologiczne wszystkich członków reprezentacji narodowej z uwzględnieniem poszczególnych wymiarów i typów osobowości, a także stylu funkcjonowania w sytuacji treningowej i startowej.

MATERIAŁ I METODY BADAŃ

Badania przeprowadzono wśród przedstawicieli polskiej kadry narodowej bobsleistów (6 mężczyzn) podczas zgrupowania przedolimpijskiego (szczegółowe dane znane Redakcji), a także wcześniej – w trakcie spotkań konsultacyjno-diagnostycznych. Badania obejmowały diagnozę cech psychofizycznych, obserwację zawodników w sytuacji zadaniowej, wstępną prognozę funkcjonowania w sytuacjach startowych (współautorka artykułu pełniła funkcję psychologa ww. grupy sportowej). Badana grupa jest grupą małą, ale bardzo specyficzną. W jej skład wchodziło zawodników ściśle wyselekcjonowani z szerszej grupy kandydatów. Osoby trenujące tę dyscyplinę bardzo często trenowały wcześniej lekką atletykę. Specyfika bobslejów daje możliwość jej uprawiania wyczynowo do stosunkowo późnego wieku. Średnia wieku badanej grupy mężczyzn wynosiła 25,7 roku. Należy również nadmienić, że dyscyplina ta nie ma w Polsce długiej tradycji i nie ma też zaplecza w postaci warunków treningowych, jest ponadto dyscypliną bardzo kosztowną.

W porównaniach wykorzystane zostały wyniki 873 mężczyzn z populacji polskiej (w wieku 17–30 lat), uzyskane podczas badań normalizacyjnych przeprowadzonych przez Stawowską [8].

W pracy zastosowano procedurę *ex post facto*, obserwację oraz wywiad. Wyniki opracowano pod względem statystycznym, stosując test *t* dla prób niezależnych przy użyciu programu statystycznego Statistica 6.0. Za statystycznie istotne przyjęto wyniki, przy których prawdopodobieństwo testowe

było mniejsze niż 0,05 ($p < 0,05$). W odniesieniu do norm populacyjnych wyniki stenowe interpretowane były w sposób następujący: jako wyniki niskie przyjęto rezultaty w granicach 1–4 stenów, 7–10 stenów to wyniki wysokie, natomiast za przeciętne uznano rezultaty w granicach 5–6 stenów.

W celu diagnozy osobowości wykorzystano Inwentarz Osobowości Eysencka (Maudsley Personality Inventory) [5], w polskiej adaptacji Choynowskiego [9], w opracowaniu metodologicznym Stawowskiej [8]. Inwentarz zawiera skale: ekstrawersji, neurotyczności oraz skalę kłamstwa. Ponadto konfiguracja skal ekstrawersji i neurotyczności pozwala wyróżnić określone typy osobowości. Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę wymienionych wymiarów osobowości.

1. Ekstrawersja (vs. introwersja) to wymiar osobowości wyrażający nastawienie do świata zewnętrznego, zmienne reakcje interpersonalne, niską wrażliwość społeczną, tendencję do poznawania tego co nowe, lepsze radzenie sobie ze stresem. Złożona jest z takich czynników, jak: towarzyskość, żywość, aktywność, asertywność i poszukiwanie doznań. Jak wskazuje Strelau [7], u biologicznych podstaw ekstrawersji i introwersji wyróżnić można dwa hipotetyczne konstrukty: proces hamowania i pobudzenia. Zgodnie z teorią hamowania, jednostki różnią się pod względem szybkości i siły, z jakimi pojawiają się u nich pobudzenie i hamowanie, oraz pod względem szybkości, z jaką hamowanie zanika. Osoby, u których potencjał pobudzeniowy tworzy się szybko i z dużą siłą, a hamowanie reaktywne pojawia się wolno, mają predyspozycję do introwertywnych zachowań, dla ekstrawertyków zaś wzorzec jest przeciwny.

2. Neurotyczność (vs. zrównoważenie emocjonalne) rozumiana jest jako dyspozycja wyrażająca się w chwiejności i wrażliwości emocjonalnej, związanej z niską odpornością na działanie stresu [6]. „U jednostek o wysokim poziomie neurotyzmu zmienia się nastrój zarówno pod wpływem oddziaływania różnorodnych bodźców, jak i bez wyraźnej, widocznej przyczyny” [10, s. 87].

3. Kłamstwo stanowi wymiar kontrolny, wyraża poziom tendencji do prezentowa-

nia aprobowanego społecznie wizerunku własnej osoby, w ogólnej interpretacji zbliża się do potrzeby aprobaty społecznej.

Podstawą diagnozy typów osobowości zgodnie z koncepcją Eysencka, według propozycji Stawowskiej [8], jest natomiast relacja między dwoma wymiarami osobowości: neurotycznością vs. zrównoważeniem emocjonalnym oraz ekstrawersją vs. introwersją. Zapropionowana typologia opiera się na konstrukcji Inwentarza MPI w adaptacji Choynowskiego [9], z modyfikacjami wprowadzonymi przez Wlazło [11]. W oparciu o wymienioną koncepcję wyróżniono następujące typy osobowości:

- ambiwertyk 1 (osobnik w tzw. normie psychicznej) – jest typem dobrze przystosowanym do otoczenia, charakteryzuje się przeciętną neurotycznością, a także przeciętnym lub nieco wyższym od przeciętnego poziomem ekstrawersji;
- ambiwertyk 2 (osobnik „najlepiej przystosowany”) – charakteryzuje się niską neurotycznością, a także przeciętnym lub nieco wyższym od przeciętnego poziomem ekstrawersji;
- ekstrawertyk – jest typem o niskiej lub przeciętnej neurotyczności i wysokiej ekstrawersji;
- introwertyk – charakteryzuje się niską lub przeciętną neurotycznością, a także niską ekstrawersją;
- neurotyk – charakteryzuje się wysokimi wynikami w skali neurotyczności, a także przeciętnym lub nieco wyższym od przeciętnego poziomem ekstrawersji;
- neurotyczny ekstrawertyk – jest typem osobowości o wysokiej neurotyczności i ekstrawersji;
- neurotyczny introwertyk – charakteryzuje się wysoką neurotycznością i niską ekstrawersją.

WYNIKI

Cechy osobowości

W wyniku analizy neurotyczności stwierdzono, że reprezentanci kadry narodowej bobsleistów prezentują statystycznie istotnie

Tab. 1. Neurotyczność ($p = 0,01$)

Grupa	Liczba badanych	M – średnia/ wynik stenowy	SD – odchylenie standardowe
Bobsleiści	6	12,83/3	11,87
Populacja	837	27,00/5	11,45

Tab. 2. Ekstrawersja ($p = 0,56$)

Grupa	Liczba badanych	M – średnia/ wynik stenowy	SD – odchylenie standardowe
Bobsleiści	6	32,33/6	14,09
Populacja	837	30,00/5	9,80

Tab. 3. Kłamstwo ($p = 0,24$)

Grupa	Liczba badanych	M – średnia/ wynik stenowy	SD – odchylenie standardowe
Bobsleiści	6	8,17/5	3,92
Populacja	712	11,00/6	5,88

niższy poziom badanej cechy w porównaniu z przedstawicielami populacji ($p = 0,01$). W odniesieniu do norm stenowych wykazano, że średnia dla kadry bobsleistów kształtuje się na poziomie niskim (3 steny), zaś przedstawiciele populacji – na poziomie przeciętnym (5 stenów). Szczegółowe dane przedstawiono w tab. 1.

W wyniku analizy ekstrawersji zaobserwowano, że reprezentanci kadry narodowej bobsleistów prezentują wyższy poziom badanej cechy niż przedstawiciele populacji. Należy jednak zaznaczyć, że różnica ta nie jest statystycznie istotna ($p = 0,56$). W odniesieniu do norm stenowych wykazano, że średnia – zarówno dla kadry bobsleistów, jak i populacji – kształtuje się w granicach normy (5–6 stenów). Szczegółowe dane zawarto w tab. 2.

W wyniku analizy skali kłamstwa stwierdzono, że reprezentanci kadry narodowej bobsleistów w porównaniu z przedstawicielami populacji prezentują niższy poziom badanej cechy. Należy jednak za-

znaczyć, że różnica ta nie jest statystycznie istotna ($p = 0,24$). W odniesieniu do norm stenowych wykazano, że średnia – zarówno dla kadry bobsleistów, jak i dla populacji – kształtuje się w granicach normy (5–6 stenów). Szczegółowe dane zebrano w tab. 3.

Typ osobowości

Rozkład typów osobowości w badanej grupie bobsleistów prezentował się następująco:

- ekstrawertyk: 3 osoby,
- introwertyk: 2 osoby,
- ambiwertyk 2: 1 osoba.

Poniżej przedstawiono krótkie portrety psychologiczne badanych reprezentantów kadry narodowej. W charakterystyce uwzględniono cechy i typ osobowości według koncepcji Eysencka [5, 8, 9, 11] oraz charakterystykę zachowań w sytuacjach sportowych.

Zawodnik 1:

Osoba zrównoważona, niski poziom neurotyczności, ekstrawersja w granicach przeciętnej. Prezentuje typ ambiwertyka 2, czyli osoby bardzo dobrze przystosowanej. W sytuacjach treningowych i startowych silnie zmotywowany, duże poczucie odpowiedzialności ze skłonnością do poczucia winy. W relacjach z zespołem otwarty, ze skłonnością do wchodzenia w konflikty.

Zawodnik 2:

Osoba bardzo zrównoważona, bardzo niski poziom neurotyczności, wysoka ekstrawersja. Prezentuje typ ekstrawertyka. W sytuacjach treningowych i startowych odporny na stres, zdyscyplinowany, bardzo dobrze zorganizowany. W relacjach z zespołem otwarty, towarzyski, uczynny.

Zawodnik 3:

Osoba zrównoważona, niski poziom neurotyczności, niska ekstrawersja. Prezentuje typ introwertyka. W sytuacjach treningowych i startowych opanowany, zdyscyplinowany, ze skłonnością do pesymizmu i nadmiernie surowej samooceny. W relacjach z zespołem – powściągliwy, zachowujący dystans.

Zawodnik 4:

Osoba bardzo zrównoważona, o bardzo niskim poziomie neurotyczności, wysoka ekstrawersja. Prezentuje typ ekstrawertyka.

W sytuacjach treningowych i startowych odporny na stres, opanowany, bardzo pracowity i zdyscyplinowany, niezależny. W relacjach z zespołem towarzyski, błyskotliwy, niekonwencjonalny, z wyraźną tendencją do dominacji, typ „przywódca”.

Zawodnik 5:

Osoba zrównoważona, niski poziom neurotyczności, wysoka ekstrawersja. Prezentuje typ ekstrawertyka. W sytuacjach treningowych i startowych odporny na stres i frustrację, opanowany. Do zadań sportowych podchodzi z pewną nonszalancją, nie zawsze zdyscyplinowany. W relacjach z zespołem – otwarty, towarzyski, łatwo dostosowujący się do otoczenia.

Zawodnik 6:

Osoba zrównoważona, przeciętny poziom neurotyczności, niska ekstrawersja. Prezentuje typ introwertyka. W sytuacjach treningowych i startowych opanowany, zdyscyplinowany, ze skłonnością do pesymizmu, nadmiernie surowej samooceny oraz poczucia winy. W relacjach z zespołem – taktowny, skłonny do kompromisów, zachowujący dystans.

DYSKUSJA

Wyniki przeprowadzonych badań wyraźnie wskazują na istotną rolę zrównoważenia emocjonalnego (niskiego poziomu neurotyczności) w profilu osobowości reprezentantów kadry narodowej bobsleistów. Średnia badanej grupy plasuje się na poziomie niskim. Analiza poszczególnych przypadków wykazała, że tylko jeden zawodnik prezentuje przeciętny poziom neurotyczności, pozostałe zaś osoby – niski lub bardzo niski. Potwierdza to tezę, że niski poziom neurotyczności związany ze stabilnością emocjonalną, konsekwentnymi i adekwatnymi reakcjami na działające bodźce ma ogromne znaczenie w tak wysoce stymulującej, niebezpiecznej i wymagającej precyzji dyscypliny sportowej, jaką są bobsleje. W obszernych, obejmujących 27 dyscyplin sportowych, badaniach psychologów czeskich [12] również uzyskano wyniki potwierdzające dużą rolę zrównoważenia emocjonalnego w sportach wymagających precyzji i/lub ry-

zyka. I tak, w wymiarze neurotyczności (według koncepcji Eysencka) najbardziej zrównoważeni okazali się alpinisci i strzelcy. W wymiarze Cattellońskiego czynnika C (niezrównoważenie emocjonalne vs. siła ego) zaś wykazano, że najbardziej „zrównoważone dyscypliny sportowe” to żeglarstwo i skoki narciarskie. Podobne wyniki uzyskali McGill i wsp. [za: 13], wskazując, że osoby trenujące wspinaczkę górską charakteryzują się szczególnie niskim poziomem niepokoju.

W odniesieniu do wymiaru ekstrawersji wyniki uzyskane przez kadrę narodową bobsleistów nie są jednoznaczne. Średnia badanej grupy kształtuje się w granicach przeciętnej (6 stenów). Analiza indywidualnych przypadków wskazuje, że wśród badanych znajdują się zarówno zawodnicy o wysokim poziomie ekstrawersji, prezentujący typ ekstrawertyka (3 osoby), jak i zawodnicy o niskiej ekstrawersji – prezentujący typ introwertyka (2 osoby). W swoich tezach Eysenck i wsp. [14] zakładają, że zawodnicy ekstrawertywni wykazują preferencje do pracy grupowej i dobrze funkcjonują w sportach zespołowych, zaś introwertywni – w sportach indywidualnych i/lub wymagających skupienia na własnym programie czynności. Hipotezy tej jednak nie można odnieść jednoznacznie do wymagań sytuacji treningowej i startowej w bobslejach, ponadto hipoteza ta nie zyskała wyraźnego potwierdzenia w badaniach empirycznych innych autorów. Interesującą modyfikację do hipotezy Eysencka wprowadził natomiast Kirkcaldy [15], wiążąc wpływ ekstrawersji i introwersji oraz neurotyczności z doбором pozycji strategicznej zawodnika w zespole sportowym. Można przypuszczać, że ekstrawersja ma istotne znaczenie w przypadku podziału ról w zespole bobsleistów. Odmienne wymagania psychofizyczne stawiane są pilotom bobslejowym, zupełnie inne zaś pozostałym członkom drużyny (zespoły 2- lub 4-osobowe).

Podsumowując, należy dodać, że przedstawiony portret psychologiczny reprezentantów kadry narodowej bobsleistów z pewnością jest efektem długotrwałego procesu treningu psychofizycznego i adaptacji do wysiłku na wysokim poziomie – ale także selekcji oraz indywidualnych preferencji i predispozycji zawodników.

WNIOSKI

1. W wymiarze neurotyczności stwierdzono, że reprezentanci kadry narodowej bobsleistów prezentują statystycznie istotnie niższy poziom badanej cechy niż przedstawiciele populacji polskich mężczyzn. W odniesieniu do norm stenowych wykazano, że średnia dla kadry bobsleistów kształtuje się na poziomie niskim.

2. W wymiarze ekstrawersji nie wykazano statystycznie istotnych różnic pomiędzy reprezentantami kadry narodowej bobsleistów a przedstawicielami populacji. W odniesieniu do norm stenowych można powiedzieć, że średnia dla kadry bobsleistów kształtuje się w granicach normy.

3. W wymiarze skali kłamstwa nie zaobserwowano statystycznie istotnych różnic pomiędzy reprezentantami kadry narodowej bobsleistów i przedstawicielami populacji. W odniesieniu do norm stenowych wykazano, że średnia dla kadry bobsleistów kształtuje się w granicach normy.

4. W zakresie liczebności poszczególnych typów osobowości rozkład w badanej grupie bobsleistów przedstawiał się w sposób zróżnicowany: 3 osoby prezentowały typ ekstrawertyka, 2 osoby – typ introwertyka, 1 osoba – typ ambiwertyka 2 (osoba bardzo dobrze przystosowana).

BIBLIOGRAFIA

- [1] <http://pl.wikipedia.org/wiki/Bobsleje> [data dostępu: 23.07.2011]. [2] <http://sport.onet.pl/forum/static> [data dostępu: 11.04.2008]. [3] <http://sport.tvp.pl/vancouver2010/dyscypliny/bobsleje/aktualności> [data dostępu: 23.07.2011]. [4] <http://www.eurosport.pl/bobsleje/vancouver-2010/2009-2010/kolejne-wypadki-na-torze> [data dostępu: 23.07.2011]. [5] Eysenck H.J., *The structure of human personality*, Methuen, London 1970. [6] Strelau J., *Współczesne badania nad temperamentem: miejsce Regulacyjnej Teorii Temperamentu wśród innych koncepcji*, [w:] Strelau J., Ciarkowska W., Nęcka E. (red.), *Różnice indywidualne: możliwości i preferencje*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, 13–29. [7] Strelau J., *Osobowość jako zespół cech*, [w:] Strelau J. (red.), *Psychologia*, GWP, Gdańsk 2000, 2, 525–560. [8] Stawowska L., *Rola zróżnicowania typologicznego w funkcjonowaniu jednostki*,

Studia i Monografie WSP w Opolu, 1977, 52B.

[9] Choynowski M., Opracowanie polskiej adaptacji „Inwentarza Osobowości” (Maudsley Personality Inventory), *Biuletyn Psychometryczny*, 1968, 2, 52–74. [10] Wlazło E., Osobowościowe i sytuacyjne determinanty celowego zachowania się człowieka w świetle badań psychologicznych, *Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, 1991, 25.

[11] Wlazło E., Osobowość studentów wychowania fizycznego o specjalności trenerskiej, [w:] Wlazło E. (red.), *Studenci wychowania fizycznego w ocenie psycho-pedagogicznej*, AWF, Wrocław 2001, 111–126. [12] Vanek M., Hosek V., Svoboda B., *Studie osobnosti ve sportu*, Universita Karlova, Praha 1974. [13] Jarvis M., *Psychologia sportu*, GWP, Gdańsk 2003. [14] Eysenck H.J., Nias D.K.B., Cox D.N., *Personality and sport*, *Adv Behav Res Ther*, 1982, 4, 1–56. [15] Kirkcaldy B.D., *Personality and sex differences related to the positions in team sports*, *Int J Sport Psychol*, 1982, 13, 141–153.